

ΚΟΣΜΗΤΙΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ ΛΥΤΡΟΥΜΕΝΑ ΥΠΟ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

«πολλή δ' ἐστὶν αὐτῷ καὶ ἡ τῶν ἐπιθέτων εὐπορία
οἰκείως καὶ προσφυῶς τοῖς ὑποκειμένοις ἡρμουςμένων».
(Ψευδο - Πλουτάρχου, *De vita et poesi Homeri*, B, 17)

Ἡ αἰωνία νεότης τῶν θεῶν στίχων τοῦ Ὁμήρου δὲν εἶναι, ὥς ἐνομίζετο ἀφελῶς, τὸ πρῶινδον ἄσμα κορυθαλλοῦ τῆς δροσερᾶς αὐγῆς νέας ἐποχῆς, ἀλλὰ τὸ μεσουράνημα καὶ ἡ δύσις μακρᾶς καὶ ἀνθηρᾶς λογοτεχνικῆς ἐξελιξεως καὶ ἀρχαιοτάτου πολιτισμοῦ, ἀκτινοβόλου ὥς τὸ μεσογειακὸν φῶς, ὃ ὕποιος κατέρρευσεν ἀνεπανορθῶτως ¹. Ὁ Ὀμη-

¹ E. Bignone, *Il libro della letteratura Greca*, Firenze, 1945, 13. P. Chantraine, *La langue poétique et traditionnelle d'Homère* (en Conférences Inst. de Ling. Univers. Paris, VIII, Paris, 1949). Ἔργον περιλαμβάνον τὸν Μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ συνόλῳ του δὲν ὑπάρχει, διότι οὗτος ἐξετάζεται συνήθως ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ αἰγαίου πολιτισμοῦ τῆς β' χιλιετηρίδος π. Χ. (τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦ F. Matz, ἐν *Handb. d. Acheol.*, II, 1, 1950, 179 κ.έ.), ἐπειδὴ δὲ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ ἔργα ταῦτα (Glotz, Hall, Fimmen, Bossert κ.ά.) δὲν εἶναι πολὺ νέα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ νεώτατα περὶ τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ δὲν περιέχουσι συνολικῶς πολὺ τὸ νέον (ἐνα χρήσιμον κατατοπισμὸν ἰδὲ ἐν «*Anzeiger für Altertumswiss.*», 1958—59, ὑπὸ Lesky, 1960 ὑπὸ F. Schachermeyr), ὃ ἐρευνητῶν τὸν πολιτισμὸν τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει του τοὺς ἀπολογισμοὺς τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν σπουδαιότερων εὐρημάτων, τὰ ὅποια ἐδημοσιεύθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα 25 ἔτη εἰς τὰ μεγάλα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ, τὰς κυριωτέρας μονογραφίας ἐπὶ τῶν διαφόρων τοποθεσιῶν καὶ τὰς τελευταίας πληροφορίας περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἐν Ἑλλάδι προϊστορικῆς ἐποχῆς. K. Müller, Tiryns, III Ausgburg 1930, IV 1938. G. Rodenwaldt, II, 1912. A. J. B. Wace, Mycenae, Princeton, 1919. R. Karo, *Die Schachtgräbe von Mykenai*, 1930—33. G. Rodenwaldt, *Die Fries des Megaron von Mykenai*, 1921. O. Frodin—A. Persson, *Asine, Στοχόλμη* 1930. M. N. Valmin, *The Swedish Messenia Expedition*, Lund, 1938. A. Persson, *The royal Tombs of Dendra*, Lund, 1931. id.—*New Tombs at Dendra*, 1942. C. W. Blegen, *Zygouries*, Cambridge, Mass. 1928. Hetty Goldmann, *The Excavations of Eretria*, 1931. C. W. Blegen, *Prosymna*, 1937. id. ἐν A. J. A. (Pylos), 1937. C. W. Blegen—M. Lang, *The Palace of Nestor Excavations of 1957*, ἐν A. J. A. 62, 1958, 175, of 1958 ἐν A. J. A., 1959, 121 κ.έ. A. Κεραμοπούλου, ἐν Ἀρχ. Δελτίῳ, II, 1917, 1—503. A. Evans, *The palace of Minos*, London, 1921—35. L. Pernier—L. Banti, *Guida agli scavi Ital. di Creta*, Roma, 1947. id. *Il palazzo Minoico di Festos*, Roma, 1935—41. Fouilles exécutées a Mallia, *Etudes Cretoises*, I, Paris, 1928. II 1930. IV 1936. V 1938. VI 1942. VII 1945. A. J. B. Wace, ἐν B. C. H., 1946, 628—38. C. W. Blegen, ἐν B. S. A. XLVI, 16—24. B. Demargne, ἐν B. C. H., 1948, 418. Wace—Blegen, ἐν «*Klio*», 1939, 131. *Fasti Archeologici*, Firenze, Sansoni,

ρος δὲν εἶναι αὐτόπτης μάρτυς τοῦ πολιτισμοῦ τούτου, ἀλλὰ *laudator postumus*, ὅτε ἡ ἀπόστασις τοῦ χρόνου εἶχε δημιουργήσει διὰ τὸν πολιτισμὸν τοῦτον φωτοστέφανον ἰδανικότητα καὶ παραδόσεως, τὰ ὅποια ἀρμόζουν συνήθως εἰς τὴν ποίησιν. Πολλὸ πρὸ τοῦ Ὀμήρου ἐντὸς τῶν αἰθουσῶν, τῶν ὁποίων οἱ τοῖχοι ἀπῆστραπτον ἐκ τοιχογραφιῶν, ἀλαβάστρου, καὶ ἀμυθῆτου πλούτου, οἱ ἀοιδοὶ ἔψαλλον ἐπὶ τῆς φόρμιγγος «κλέα ἀνδρῶν». Τὸ ἔξισμα τοῦ τελευταίου ἀοιδοῦ, τοῦ Ὀμήρου, προβάλλει εἰς τὸ σκότος τῶν μεταγενεστέρων αἰώνων τὸ λαμπρὸν φῶς τοῦ δύνοντος ἑσπέρου ¹. Ὅπισθεν τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων διακρίνεται μακρὰ καὶ συνεχὴς ἐπικὴ παράδοσις ², ἐπεξεργασμένη καὶ λογία, ἀποκρυσταλλωμένη ἤδη εἰς παραδεδομένα σχήματα, ὅχι ἀπηλλαγμένη τεχνασμάτων, τῆς ὁποίας τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸ περιεχόμενον, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν συνθετικὴν τεχνικὴν τῶν. Ἡ παράδοσις αὕτη ἀφῆκε βαθεῖαν τὴν σφραγίδα τῆς

(μετὰ βιβλιογρ.). F. Schachermeyr, ἐν *Anzeiger für Altertumsw.*, IV, 1, 1951 (βιβλιογραφ.). M. Ventris καὶ J. Chadwick, *Documents in Mycenaean Greece*, Cambridge, 1956. J. Chadwick, *The Decipherment Linear B*, Cambridge, 1958 (καὶ Γερμαν. μετάφρασις Göttingen, 1959). V. Pisani, *Die Entzifferung der ägäischen Linear B Schrift*, ἐν *Saggi di linguistica Storica* τοῦ αὐτοῦ (Torino, 1959). F. Schachermeyr, *Die Erforschung der in Linear B abgefassten Schriftdenkmäler I Bericht*, ἐν *Anzeiger für Altertumsw* XI, 1958, 198 κ.ε. id. *Die Entzifferung der myk. Schrift* ἐν *Saeculum* X, 1, 48—72. *Atti del 2o colloquio Internazionale di Studi minoico—micenei*, Pavia, 1—5, IX, 1958 (Athenaeum XLVI, 1958, Pavia, 1958 (σπουδαία συλλογὴ εἰσηγήσεων: Chadwick, Chantraine, Bennett, Risch, Mühlenstein, Merlingen, Milani, Doria, Gallavoti, Georgiev, Palmer). A. Humbeck, Ventris *Entzifferung Linear B*, ἐν *Gymnasium* 66, 1959, 494 (κατὰ τῶν ἐπικριτῶν τοῦ Ventris, ἰδίως τοῦ Grumach, οἱ ὅποιοι, ὡς λέγει ὁ Pisani, δεικνύουσι τὸ αὐτὸ πείσμα πρὸς τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Κοπερνίκου κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα προβάλλοντες παραγωγικοὺς συλλογισμοὺς στηριζομένους ἐπὶ ἀξιωματικῶν τυφλῶς γενομένων δεκτῶν ἐναντίον γεγονότων πειραματικῶς ἐξηκριθέντων).

Βιβλιογρ. ἰδὲ ἐν «*Minos*» καὶ «*Paideia*» ἀπὸ τοῦ 1956 καὶ «*Nestor*», περιοδικῇ ἐκδόσει μὲν ὑπὸ Emmet L. Bennett, εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὁποίου (2708 Main Building Univ. Texas, Austin 12, Texas U.S.A.) θὰ ᾔτο καλὸν οἱ συγγραφεῖς νὰ πέμπωσι τὰ δημοσιεύματά των περὶ τῆς Μυκηναϊκῆς γλώσσης.

¹ L. A. Stella, *Echi di civiltà preistoriche nei poemi d' Omero*, Firenze, 1927, 297.

² Wilamowitz, *Hom. Untersuchungen*, Leipzig, 1884. *Die Heimkehr des Odysseus*, Berlin, 1927. Bethe, *Homer. Dichtung und Sage*, Leipzig, 1922. *Schadewaldt, Iliasstudien*, Leipzig, 1938; *Von Homers Welt und Werk*, Stuttgart, 1959^a. E. Howald, *Der Dichter der Ilias*, Zurich, 1941. *Der Mythos als Dichtung*, Zurich, 1947. C. M. Bowra, *Tradition and Design in the Iliade*, 1930. K. von Scheliha, *Patroklos*, Basel, 1943. J. Th. Kakridis, *Homeric Researches*, ἐν *Act. Reg. Soc. Um. Lund*, 1949. *Schadewaldt*, ἐν *Append. β' ἐκδ.* τοῦ βιβλ. *Von Homers Welt*. A. Severyns, *Homère*, Bruxelles, 1945—48. F. Robert, *Homère*, 1950, 71 κ.ε., 305 κ.ε. E. Wüste, ἐν *P. W. s. v. Patroklos* καὶ *Paris*. Diehl, ἐν *Rh. M.* 89, 1940. G. Murray, *The rise of Greek epic*, London, 1924. I. Düring, ἐν «*Eranos*», 1943, 91—123. F. D'Arms—K. Hulley, ἐν *Trans. Am. Ph. Ass.*, 87, 1946, 207 κ.ε. P. Philippson, *Die vorhomerische und die hom. Gestalt des Odysseus*, ἐν *Mus. Helvet.* IV, 1947, I, 8—22. W. B. Stanford, ἐν *Hermathena*, 1949, 73. P. Kretschmer, ἐν *Anz. Wien. Akad. Klass.*, 1945, 80. H. Pestalozzi, *Die Achilleis als Quelle der Ilias*, Zurich, 1945. Ἰ. Θ. Κακριδῆ, «*Ἐκτόρεια*», «*Ἀθήναι*», 1917. W. Krause, *Meleagros*, ἐν *Wien. Stud.* 63, 1948, 8 κ.ε. R. Cantieni, *Die Nestorerzählung*, Zurich, 1942. E. Howald, *Sarpedon*, ἐν *Mus. Helvet.*, 8, 1951, 2—3, 111 κ.ε.

εις τὴν ἑσωτάτην σύστασιν καὶ εἰς ὅλον τὸ ἐπικὸν ὕφος των. Αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ διαλέκτοι εἶναι τόσον στενῶς συνδεδεμέναι μὲ τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη, ὥστε ἓνα λογοτεχνικὸν εἶδος παραδίδεται ὄχι μόνον μὲ ὠρισμένας ποιητικὰς μορφάς, ἀλλὰ καὶ μὲ ὠρισμένην διάλεκτον, μὲ εἰδικὰς τυπικὰς ἐκφράσεις καὶ λεξιλόγιον, διάλεκτος δέ, τυπικαὶ ἐκφράσεις καὶ λεξιλόγιον παραδίδονται σχεδὸν ὡς συστατικὰ μέρη τοῦ λογοτεχνικοῦ εἶδους ¹.

Ἡ ὁμηρικὴ γλῶσσα εἶναι τεχνητὴ ², μία διάλεκτος ἐπική, διὰ τὴν ὁποῖαν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀρίσωμεν τόπον καὶ χρόνον, παρεδόθη δὲ εἰς τὸν Ὅμηρον συνδεδεμένη μὲ τὸν κατὰ παράδοσιν στίχον τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, τὸ δακτυλικὸν ἑξάμετρον ³. Ἡ γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔπους, λέγει μὲ τρόπον ἐπιγραμματικὸν ὁ K. Witte ⁴, εἶναι δημιουργημα τοῦ ἑξαμέτρου: κλίσεις, συζυγαί, σύνταξις, λεξιλόγιον, ὕφος, ὀρθογραφία, ὅλα, κανονίζονται ὑπὸ τοῦ δακτύλου καὶ τῶν ἀνέσεών του· ὅλα κλίνουσι τὸ γόνυ πρὸ τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ δακτύλου ⁵. Ἐνῶ δὲ οἱ νεώτεροι ποιηταὶ ἐκλέγουσι τὰς λέξεις των ἀπὸ ἓνα λεξικόν, εἰς τὸ ὁποῖον αὐταὶ ἀναγράφονται μεμονωμέναι καὶ ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων, συνδέοντες δὲ ταύτας κατὰ τὴν ἰδιοτροπίαν ἢ ἰδιοφυῖαν των συνθέτουσι τὸν στίχον των ⁶, οἱ ἄοιδοι ἦντλουν προσέτι καὶ ἀπὸ συμβατικὸν καὶ ξεθωριασμένον ῥεπερτόριον τυπικῶν ἐκφράσεων (ὀλοκλήρων στίχων ⁷, τεμαχίων στίχων ⁸, στερεοτύπων ἐπιθέ-

¹ Παρατήρησι τὰς λέξεις «Kunstsprache», «dictio epica» τῶν ἔργων K. Meister, Die homerische Sprache, Leipzig, 1921. J. van Leeuwen, Enchiridium dictionis epicae Leyde, 1918.

² R. Cantarella—G. Scarpata, Breve Introduzione ad Omero, Roma, 1955.

³ Τὸ δακτυλικὸν ἑξάμετρον εἶναι κατὰ μὲν τὴν L. A. Stella ἓν τῶν εὐτυχιστέρων δημιουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς ποιητικο-μουσικῆς μεγαλοφυΐας. κατὰ δὲ τὸν P. Glauzel (πρόλογος τοῦ βιβλίου L' Iliade expliquée par la céramique, Paris, Delmas) τὸ ὠραιότερον προσφθιακὸν ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἐτέθη ποτὲ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὠραιότερον τοῦ ὁποῦ δὲν θὰ εὗρισκον συνεργαζόμεναι αἱ ἐννέα μουσικαί.

⁴ Ἐν R. E., col. 2214.

⁵ V. Bérard, L' Odyssée, Paris, 1933, XXX. Watmough, ἐν A. J. A., 1918, 45. F. Risch, Wortbildung, Berlin, 1937. G. P. Shipp, Studies in the language of Homer, Cambridge, 1953, κεφάλ. I καὶ V.

⁶ A. Severyns, Homère, Bruxelles, 1945—48, II, 49

⁷ Ὀλοκλήρων στίχων τύπου: «ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος ἠώς».

⁸ Ὅταν ὁ ποιητὴς χρειάζεται τμήμα στίχου εἰς τὴν ἀρχὴν μέχρι τῆς τομῆς κατὰ γ' τροχαῖον ἐκφράζον ἀπάντησιν προσώπου τινός, θέτει: «τόν (τὴν) δ' ἡμείβετ' ἔπειτα», εἰς δὲ προστίθεται πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ στίχου: «πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς» ἢ «βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος» ἢ «βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης» ἢ «ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς» ἢ «θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη» κ.ά. Ἡ αὐτὴ ἰδέα μὲ ἄλλην ἐκφρασιν: «τόν (τὴν) δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη», εἰς ἣν προστίθεται «πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς» ἢ «νεφεληγερέτα Ζεὺς» ἢ «Τελαμῶνιος Αἴας» ἢ ὁ Μενέλαος, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐπ' εὐκαιρίᾳ γίνεται ξανθὸς («ξανθὸς Μενέλαος») κ.ά. Ἡ τυπικὴ ἐκφρασις «πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς» εἶναι δυνατόν νὰ συμπληρώσῃ στίχον, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει ὡς ἐξῆς: «αὐτὰρ ὁ μερμήριξε» («δὴ τότε μερμήριξε»), «αὐτὰρ ὁ βῆ διὰ δῶμα», «αὐτὰρ ἔπει τό γ' ἄκουσε», «ἦ τοι δὲ πίνε καὶ ἦσθε», «ὥς φάτο γῆθησέν τε», «ὥς φάτο ῥίγησέν τε», «ὥς φάτο μείδησέν τε» κ.ά.

Τὴν ἀρχὴν τυπικῶν τινῶν ἐκφράσεων καὶ στυλιστικῶν μέσων παρατηροῦμεν καὶ κατὰ τοὺς Ἰνδοευρωπ. χρόνους: «κλέος ἀφθιτον» cravah áksitam (Reg. Veda), «μέγα κλέος» máhi cravah (Reg. Ved.), «Ζεὺς πάτερ» dyans pitah (R. V.), βλέπων λοξά, εἶπε τοὺς λόγους τούτους (πρὸ «δπόδρα ἰδῶν προσέφη») tiryagdrstih... idam vacanam abravít (Mahābhārata) καὶ «φίλον ὠλεσε θυμον» priyān prānāṇ parityajya (ibid.). V. Pisani, Allgem. und vergleich. Sprachwissenschaft—Indogermanistik (Wissenschaftl. Forschungsberichte—Geisteswiss. Reihe, Band. 2) Bern, 1953. id. Indisch—griech. Beziehungen aus den.

των ¹ κ.ἀ.) εὐκολώτατα παρεμβαλλομένων κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς κοπώσεως τῆς ἐμπνεύσεως ἢ μεταξὺ στίχων ἢ εἰς τὴν ἀρχὴν ἢ εἰς τὸ μέσον ἢ εἰς τὸ τέλος στίχου, πάντοτε μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, εἰς τοὺς αὐτοὺς γραμματικοὺς τύπους, εἰς τὴν αὐτὴν συντακτικὴν σειράν, μὲ ἀμετάβλητον ὁμοιομορφίαν—ἐκφράσεων σχεδὸν πάντοτε ἀχρόνως καὶ ποιητικῶς ἀδιαφόρων. Αἱ τυπικαὶ αὐταὶ ἐκφράσεις εἰς τὰς χεῖρας δεξιότην ποιητοῦ γίνονται τόσον ζωηραὶ καὶ εὐκαμπτοὶ καὶ προσωπικαί, ὅσον καὶ αἱ μεμονωμένοι λέξεις εἰς τὰς χεῖρας νεωτέρου ποιητοῦ. *Εναντι τῆς μηχανικῆς ταύτης ἀποκρυσταλλώσεως ὑφύεται ἡ ἐλευθέρα δημιουργικὴ προσωπικότης τοῦ ποιητοῦ, ἡ ὁποία μεταμορφώνει τὴν παράδοσιν καὶ δημιουργεῖ ἀπὸ τὰς τυπικὰς ἐκφράσεις καὶ τὰ παιχνίδια καὶ τὰ τεχνάσματα τὸ ὕλκον διὰ τὴν τέχνην του καὶ θέτει οὕτως εὐδιάκριτον τὴν σφραγίδα τῆς ποιήσεώς του. Θὰ ἦτο λοιπὸν φοβερὸν σφάλμα νὰ σταματήσωμεν εἰς τὴν ἐξωτερικότητα τῶν τυπικῶν ἐκφράσεων, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατόν νὰ προσκρούσωσιν εἰς τὴν αἰσθητικὴν εὐαισθησίαν μας, μὴ ἐξοικειωμένων μὲ αὐτάς, καὶ νὰ ἐκλάβωμεν τὸ δημιουργικὸν ἔργον τοῦ ποιητοῦ ὡς ἔργον ὑπομονητικοῦ τεχνίτου, ὃ ὁποῖος κάμνει ψηφιδωτὰ μὲ τυπικὰς ἐκφράσεις ².

*Εν τῶν ζωηροτέρων γνωρισμάτων τοῦ τυπικοῦ ὕφους (style formulaire) τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων εἶναι τὸ λεγόμενον κοσμητικὸν ἐπιθετον (epitheton ornans), τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ἀντικείμενον μακρῶν καὶ σοβαρῶν ἐρευνῶν καὶ διισταμένων ἐρμηνειῶν. Ἡ δυσκολία συνίσταται εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἐννοίας του, οἱ δὲ δοθέντες ὁρισμοί, τινὰς τῶν ὁποίων παραθέτω ἐν τῇ ὑποσημείωσει ³ φαίνεται, ὅτι δὲν ἐπέτυχον μὲ ἀκρίβειαν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν στυλιστικὴν ἀξίαν του.

Mahābhārata, ἐν Zeitschr. d. Deutsch. Morgenländischen Gesellschaft, CIII 1953, 126 κ.ἐ. id. Storia della lingua Greca, Milano, 1959, σ. 47 κ.ἐ. Εἰς τὸν θησαυρὸν τοῦτον τῶν τυπικῶν ἐκφράσεων ὃ ποιητὴς ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιφέρῃ μεταβολὴν ἀντικαθιστῶν ἓνα ὄνομα, ἓνα ἐπιθετον, ἓνα ῥῆμα ἢ νὰ δημιουργήσῃ διὰ προσωπικὴν του χρῆσιν νέαν τυπικὴν ἔκφρασιν, ἡ ὁποία, ἐὰν ἐπετύγχανεν, εἰσέρχετο εἰς τὸ ῥεπερτόριον τῶν συγχρόνων του ἢ τῶν μεταγενεστέρων ἀοιῶδων.

¹ *Ἦδη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν σοφιστῶν καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἐνεκα τῆς παραδεδομένης καὶ ἀρχαϊκῆς φύσεως τῆς ἐπικῆς γλώσσης, ἠγνοεῖτο ἡ σημασία, ἀκόμη δὲ καὶ ὁ τύπος, ἐπιθέτων τινῶν, τὰ ὁποῖα κατήντησαν γενικά καὶ ἄχροα, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ εὐρίσκοντο εἰς τὴν αὐτὴν ἀμηχανίαν καὶ οἱ ἀοιδοὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων. Πάντως οἱ ἐρμηνευταὶ τῶν χρόνων τῶν σοφιστῶν καὶ τοῦ Πλάτωνος ἤσκουν ἐπ' αὐτῶν τὴν ὀξύτητά των.

² A. Severyns Homère, Bruxelles, 1945—48, II 49. L. A. Stella, Il poema di Ulisse, Firenze, 1955, 96.

³ Epitheton ornans εἶναι μία τῶν ἐπιπροσθέτων ἐκείνων ἐπιθετικῆς φύσεως ἐκφράσεων, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουσι πρὸ πάντων τὴν ἀφοσίωσιν, τὴν ἀγάπην, τὸν θαυμασμόν, τὴν λατρείαν ἢ συγγενῇ πρὸς ταῦτα συναισθήματα, χαρακτηρίζουσι δὲ τὴν κυρίαν λέξιν μόνον κατὰ δευτέρον λόγον (R. G.: son Berg, Epitheton ornans hos Vitalis—Sprak och Stil, V, 1905, 121 κ.ἐ.).

Epitheton ornans εἶναι μία μορφή, ἡ ὁποία δίδει ἐνάργειαν εἰς τὴν περιγραφὴν, διότι ἐξαίρει ἐννοίας τινὸς ἓνα σημαντικὸν γνώρισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ φαντασία μας διεγείρεται, ὥστε διὰ μιᾶς νὰ συλλάβῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ὅλου, ὅπως αὕτη ἴσταιται πρὸ τῆς ἐνατενίσεως τοῦ ποιητοῦ (H. Storch, Das Epitheton ornans, Progr. Ratibor, 1858, 6).

«Epitheton ornans εἶναι ἐπιθετον, τὸ ὁποῖον οὐδένα νοητικὸν προσδιορισμὸν προσθέτει εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς προτάσεως, ἐπιθετον τοῦ ὁποίου ἀκόμη καὶ ἡ συναισθηματικὴ ἀξία ἔχει ἐξαφανισθῇ μέχρι τοῦ σημείου νὰ μὴ χρησιμεύῃ τοῦτο οὔτε διὰ νὰ κάμνῃ εὐληπτοτέρα τὴν κυρίαν λέξιν μέσα εἰς τὰ συμφραζόμενα οὔτε διὰ νὰ διεγείρῃ συναισθημα εἰς τὸν ἀκροατὴν ἢ τὸν ἀναγνώστην οὔτε διὰ νὰ συμβάλλῃ εἰς τὸν σχηματισμὸν κάποιας Stimmung δικαιολογουμένης ἐκ τῶν συμφραζομένων» (L. Bergson, L' épithète ornementale dans Eschyl, Sophocle et Euripide, Uppsala 1956, σ. 18).

Οὐδένα ὀριζόμεν τοῦ ἐπιθέτου τούτου ἔχομεν ὑπὸ ἀρχαίων Ἑλλήνων κριτικῶν, μολὶς δὲ

Ὁ Parry διὰ τῆς συστηματικῆς ἐρεῦνης του ¹, ἐσημείωσεν ἀσφαλῆ σταθμὸν εἰς τὴν ὁμηρικὴν κριτικὴν καὶ ἔτυχεν εὐρυτάτης ἐπιδοκιμασίας, πρὸ πάντων ἐν Ἀμερικῇ, Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ ², ἐξαιρουμένων ἐπιφυλάξεων τινων ἐγερθεῖσιν ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς κατηγορηματικότητος τῶν συμπερασμάτων του, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν οὐσίαν εἶναι ἱσχυρά.

Ὁ Parry ἀπέδειξε τὴν ὑπαρξίν αὐστηροῦ συστήματος τύπων «ἐπιθέτου - ὀνόματος» ἐχόντων διάφορον μέτρον ἀναλόγως τῆς θέσεώς των εἰς τὸν στίχον. Εἰς τοιαύτην κληρονομίαν τύπων, τοὺς ὁποίους ὁ Ὅμηρος ἠδύνατο νὰ διαθέτῃ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ μέτρου, ὁ Parry ἀνεγνώρισε μετὰ βεβαιότητος τὸ ἔργον ἐπικῶν ποιητῶν πολλῶν γενεῶν. Διὰ τὸν Parry τὰ γνωρίσματα τοῦ κοσμητικοῦ ἐπιθέτου, τὸ ὁποῖον εἶναι σταθερὸν (fixe), συνίστανται εἰς τὸ ὅτι τοῦτο χρησιμοποιεῖται μόνον διὰ μετρικοὺς λόγους καὶ ἀνήκει εἰς τὴν παράδοσιν.

Νεώτεροι ὅμως ἔρευναι ἔχουσι μετριάσει τὸ ἀπόλυτον τῶν ἱσχυρισμῶν τοῦ Parry καὶ δικαιολογοῦσι τὴν ἐπέκτασιν τῆς μελέτης τῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων καὶ ἐκτὸς τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, διότι α) τὸ σταθερὸν ἐπίθετον χρησιμοποιεῖται μὲν διὰ τὴν μετρικὴν ἀξίαν του, οὐχὶ διὰ τὴν σημασίαν του, «συνήθως» ὅμως, (οὐχὶ «πάντοτε», ὥς ὑποστηρίζει ὁ Parry) β) ὑφίστανται κατὰ παράδοσιν ἐπίθεται, τὰ ὁποῖα, ἐνῶ εἶναι κοσμητικά, οὐδεμία μετρικὴ ἀνάγκη ἐτοποθέτησεν εἰς τύπους.

Θὰ ἐξετάσωμεν τώρα ἐπίθετά τινα ὄντως κοσμητικά, τὰ ὁποῖα, ὅσον τετριμμένα καὶ «ξεθωριασμένα» καὶ ἂν εἶναι, φωτιζόμενα ἀπροσδοκῆτως καὶ ἐγγιζόμενα ὑπὸ τῆς ποιήσεως, ἀνακτῶσιν ὥς ἐκ θαύματος τὴν ἀκριβῆ καὶ πλήρη σημασίαν των, ὥσει ὁ ποιητὴς μετεχειρίσθῃ ταῦτα διὰ πρῶτην καὶ μοναδικὴν φορὰν εἰς τὸ χωρίον, εἰς δ' ἐγένετο ἡ λύτρωσις, ἡ ἀνανέωσις αὕτη, λαβόντες ἀφορμὴν διὰ τὴν ἐξέτασιν ταύτην ἐξ ἀριστοτεχνικῶν παρατηρήσεων τοῦ Valgimigli εἰς ὁμηρικὰς ῥαψωδίας, εἰς ὃν ὀφείλονται καὶ τινα τῶν παραδειγμάτων παραδειγμάτων ⁴.

Α'.

τῆσι δὲ Ναυσικάα λευκώλενος ἦρχετο μολπῆς.

(ζ 101).

Εἶναι γνωστόν, ὅτι τὸ ἐπίθετον «λευκώλενος» εἶναι κοσμητικόν, εἰς τὸν στίχον ὅμως τοῦτον ἔχομεν τυπικὸν παράδειγμα κοσμητικοῦ ἐπιθέτου λυτρωθέντος ὑπὸ τῆς ποιήσεως.

παρὰ Ρωμαίους (πβ. Quintil. Inst. Or. 8, 6, 40) εὕρισκομεν πραγματικὴν προσπάθειαν κατατάξεως τῶν ἐπιθέτων εἰς διαφόρους κατηγορίας.

¹ M. Parry, L' épithète traditionnelle dans Homère, Paris, 1928. id. Les formules et la métrique d' Homère 1928. id. Studies in the epic Technic of the oral verse-making, ἐν Harv. St. in Cl. Ph., 1930, 75. XII, 73, 117. id. ἐν Trans. Am. Ph. Ass. LVIII, 1927, 1. LXIII, 1932, 1—50. LXIV, 1933, 179. id. The Homeric Language of oral poetry, ἐν Cl. Ph., 1935, 215. 1937, 58. II6. Scott, The unity of Homer, Berkeley, 1921, 73—105. G. Labarbe, L' Homère de Platon (Bibl. de la faculté d. Lettres de Liège CXVII, 1949, 146). B. Marzullo, Il problema Omerico, Firenze, 1952. Ch. Autran, Homère, Paris, 1938.

² M. P. Nilsson, Homer and Mycenae, Lund, 1933, 182 κ.ε. W. Stanford, Odyssey, London, 1947 (εἰσαγωγή). P. Chantraine καὶ συνεργ., Introduction à l' Iliade, Paris, 1918, 115. C. Bowra, ἐν A. J. A., 1950, 181. H. Lorimer, Homer, London 1950, conclus. κεφ. 8.

³ P. Chantraine, Rev. d. Philol., 3η σειρά, III (1929) σ. 294 κ.ε.

⁴ II6. καὶ P. Cauer—E. Bruhn, Schmückende Beiwörter, ἐν Grundfragen der Homerkritik, Leipzig 1923, σ. 449 κ.ε.

Ἔδω τὸ ἐπίθετον δὲν εἶναι συμβατικόν, ἀλλὰ διατηρεῖ ἄθικτον τὴν ἀξίαν του. Νομίζει τις, ὅτι διὰ πρῶτην, μοναδικὴν φορὰν μετεχειρίσθη τοῦτο ὁ ποιητής, διότι περιγράφει βραχίονας δροσερούς, νεανικοὺς, στρογγύλους, «γεμάτους», ἄνευ ρυτίδων, στιλπνούς, λευκοὺς, τοσοῦτ' μαῶλλον, ὥσθ' ἔχουσιν ἀλειφθῇ μὲ ἔλαιον· βραχίονας, οἱ ὅποιοι λάμπουσιν εἰς τὸ παιχνιδί καὶ τὸν ἥλιον.

Φαιδρότης καὶ φῶς¹ τονίζουσι τὴν πλοκὴν τοῦ πρώτου μέρους τῆς βραψφιδίας τῆς Ναυσικᾶς, τὸ ὅποιον ἀποκορυφοῦται εἰς τὴν παραβολὴν τῆς Ναυσικᾶς πρὸς τὴν Ἄρτεμιν. Ὁ ποιητής ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς βραψφιδίας εἶναι μέσα εἰς τὸ φῶς τῆς Ναυσικᾶς· λάμπει τὸ μαστίγιον καὶ λάμπουσι τὰ ἡνία :

ἡ δ' ἔλαβεν μάστιγα καὶ ἡνία σιγαλόνετα,

(ζ 81),

λάμπει τὸ καθαρὸν καὶ λεῖον ξύλον τῶν τροχῶν καὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς ἀμάξης :

καὶ τὴν μὲν κατέθηκεν ἐυξέστω ἐπ' ἀπήνῃ,

(75),

τὰ ροῦχα, ἂν καὶ ἅπλута, λάμπουσιν :

εἵματα μὲν τοι κεῖται ἀκηδέα σιγαλόνετα,

(26),

ζῶστρά τε καὶ πέπλους καὶ ρήγεα σιγαλόνετα.

(38),

κούρη δ' ἐκ θαλάμοιο φέρεν ἐσθῆτα φαεινὴν.

(74),

¹ Τὸ ζωηρόν καὶ χαροποιὸν τοῦτο φῶς βλέπει εἰς τὴν βραψφιδίαν ταύτην καὶ ὁ ἑλληνικώτατος τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν Γκαίτε εἰς τὸ «*Italienisches Reise*» (σελίδ. χρονολογούμε ἀπὸ Παλέρμου, ἰδίως τῆς 7ης Ἀπριλίου 1787 καὶ σελ. ἀπὸ Νεαπόλεως, 29ης Μαΐου 1787, κ.ἄ.). Τόσῃν δ' ἐντύπωσιν ἔκαμεν εἰς αὐτὸν ἡ βραψφιδία αὕτη, ὥστε πρὸ τῆς μεταβάσεώς του εἰς Ἰταλίαν ἐξέφρασε τὴν πρόθεσιν του (τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1786) νὰ γράψῃ δράμα μὲ ὑπόθεσιν τὸν Ὀδυσσεά εἰς τὴν χώραν τῶν Φαιάκων. Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦτο ἤρχισε νὰ πραγματοποιεῖ μόνον μετὰ τὸ ταξιδίον του εἰς Ἰταλίαν. Ἐν Σικελίᾳ, κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τῆς Conca d'Oro, ἐντὸς θαυμασίων κήπων βοδοδαφνῶν καὶ πορτοκαλλεῶν, ἀναγινώσκων ἐκ νέου τὴν «Ὀδυσσειαν» ἀπέναντι τῆς θαλάσσης, ἔγραψε σκηνάς τινὰς εἰς στίχους καὶ ἔκαμε δύο σχέδια (ἰδὲ ἐκδοσὶν τῶν ἔργων του ἐν Weimar, 1889, β. 10 τοῦ I Abt. σ. 97 κ.ἑ. καὶ 406 κ.ἑ.), τὰ ὅποια παραβάλλουσι πρὸς ὥρατον ἑλληνικὸν ἀγαλμα ἡκρωτηριασμένον, ἐπιστρέφας ὅμως εἰς Γερμανίαν δὲν κατῴρθησε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον, εἴτε διότι δὲν ἐπανεῦρε τὴν ἔμπνευσιν, διότι ἐσθέθη, ἐν τῇ ψυχῇ του ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ φλοίσθος τῆς Σικελικῆς θαλάσσης καὶ ἡ γοητεία τῆς γῆς ἐκείνης, εἰς τὴν ὅποιαν τὸ μέγα παρελθὸν διατηρεῖται ἀκόμη, εἴτε διότι ἄλλα ἔργα του εἶχον παλαιότερα δικαιώματα. «Ὁὕτως ἡ αἰωνίως δροσερὰ ἡμηρικὴ ποίησις ὑπερίσχυσε τῆς ποιήσεως τοῦ Σοφοκλέους («Ναυσικᾶ», «Νίπτριας») καὶ τοῦ Γκαίτε. Ἡ μήπως ἡ ἡμηρικὴ αὕτη σκηνὴ εἶται μία ἐξ ἐκείνων, αἱ ὅποιαι, ὡς ἡ Francesca da Rimini τοῦ Δάντου, δὲν θέλουσι ν' ἀναζητῶσιν εἰς ἐπιπόνους δραματικὰς διασκευὰς τῶν μεταγενεστέρων, εὐχαριστημένα μὲ τὸ πρῶτον σχέδιον, μὲ τὸ ὅποτον κατεστρώθησαν ἀρχικῶς καὶ ἐξακολούθησι νὰ ζῶσιν ἀνυπερέβλητα;». A. Cinquini, Nausicaa nella letteratura (Odissea VI, Roma, 1927). H. Scherer, Nausicaa, ἐν Aufsätze ueber Goethe, Berlin, 1888. T. Cart, Goethe en Italie, 1881. E. Zaniboni, La Italien. Reise, Napoli, 1906. Bossert, Goethe's Ital. Reise, ἐν Preuss. Jahrb. 1909 (97). Schrenk, Wie hat Italien auf Goethe bewirkt? 1910. Thalmayr, Goethe und d. klass. Altertum, Leipzig, 1897. Zarnkne, Goethe und d. klass. Bühnendichter, 1912. Maas, Goethe und die Antike. id.—Goethe's Nausikaa, 1912. Finsler, Homer, 1912. Kettner, Goethe's Nausikaa, 1912. H. Scherer, Das Fortleben hom. Gestalten, ἐν Goethes Dichtung, Gütersloh. G. Pitré, Il viaggio di Goethe, Palermo, 1906. H. Pyritz—P. Raabe, Goeth. Bibliographie, Heidelberg, Winter.

πλυμένα δὲ λάμπουσι περισσότερον εἰς τὴν λάμψιν τοῦ ἡλίου :

εἴματα δ' ἡελίοιο μένον τερσήμεναι αὐγῇ.
(98),

στιλπνὴ εἶναι ἡ θύρα τῆς αἰθούσης τῆς Ναυσικᾶς :

σταθμοῖν ἐκάτερθε θύραι δ' ἐπέκειντο φαειναί·
(19),

στιλπνὰ τὰ ἔρια τῆς Ἀρήτης :

ἡ μὲν ἐπ' ἐσχάρῃ ἦστο σὺν ἀμφιπόλοισι γυναιξίν
ἡλάκατα στρωφῶσ' ἀλιπόρφυρα·

(52—53),

καὶ χρυσοῖ ἡ λήκυθος :

δῶκε δὲ χρυσέῃ ἐν ληκύθῳ ὕγρὸν ἔλαιον,
(79),

λαμπρὰ ἐπίσης καὶ ἀκτινοβόλος εἶναι ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ἔδρα τῶν θεῶν εἰς τὸν Ὀλυμπον :

ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
ἔμμεναι· οὐτ' ἀνέμοισι τινάσσεται, οὔτε ποτ' ὄμβρῳ
δεύεται, οὔτε χιῶν ἐπιπλύνεται, ἀλλὰ μάλ' ἀθήρη
πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδεδρομεν αἴγλη·
(42—45).

Ἡ ἀκτινοβολία δὲ αὕτη μεταφέρεται ὑπὸ τοῦ μουσικοῦ συναισθήματος εἰς τὴν παραλλίαν τῆς Σχερίης καὶ τὸν ὠραῖον ποταμὸν καὶ τὴν δροσεράν χλόην :

καὶ τὰς μὲν σεῦαν ποταμὸν πάρα δινήνεντα
τρώγειν ἄγρωστιν μελιηδέα·

(89—90)

καὶ εἰς τὰ καθαρὰ καὶ λεῖα χαλκίγια :

¹ Ἐκδύται τινὲς (Bergk, Kirchhoff κ. ἄ.) νομίζουσιν, ὅτι οἱ στίχοι ζ 42—45 εἶναι παρέμ-
βλητοι (inserti) ῥημικοὶ προστεθέντες ἐδῶ ἀκαίρως (41=E 133, 45=357, 42=Ἡσιόδ. Θεογ.
117, 128) δηλ. μεταγενεστέρα παρεμβολή οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσα πρὸς τὰ ἐπόμενα. Ἀλλ' ἀκρι-
βῶς διότι εἶναι ἄσχετοι πρὸς τὰ ἐπόμενα εἶναι γνήσιοι. Εἶναι δηλ., ὡς λέγει ὁ Valgimigli, πα-
ράδειγμα ποιητικοῦ εἰρμού, δηλ. τόνου, ἀνεξαρτήτως πρὸς ἄλλην σχέσιν πραγματικὴν, δηλ. λογι-
κὴν καὶ μυθολογικὴν. Ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ῥαψωδίας εἶναι μέσα εἰς τὸ φῶς τῆς Ναυ-
σικᾶς. Εἰς τὴν οὐσίαν ἡ περιγραφὴ αὕτη τοῦ ἔδους τῶν θεῶν εἶναι καὶ αὕτη εἰς τὸν τόνον τῆς
ἐπομένης σκηνῆς : ἡ αὕτη αἰθρία, ἡ αὕτη λάμψις, ἡ αὕτη γαλήνη καὶ ἡ αὕτη εὐδαιμονία.
Ἀλλὰ ποίησις εἶναι τόνος, ὅχι μῦθος. Εἶναι ἡ ἰδιαιτέρα φωνὴ ἐνὸς ἐκάστου, ἔνεκα τῆς ὁποίας
ἐκαστος τὴν λύπην του ἢ ἡδονὴν ἢ ἀνίαν ἢ μελαγχολίαν ἢ εἰρωνείαν αἰσθάνεται καὶ ἐκφράζει
διαφορετικὰ ἀπὸ κάθε ἄλλον, διτιδήποτε πρᾶγμα καὶ ἂν λέγῃ οὗτος ἢ διηγῇται ἢ ζωγραφίῃ ἢ
σκαλίῃ, τὸ ὅποτον εἶναι ὀλικῶς ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ ἄλλου ἢ πάντων τῶν ἄλλων. Τοῦτο δὲ
εἶναι ἡ ἀνθρωπίνῃ βασικὴ ἀρχὴ τῆς τέχνης. Ἡ ποίησις εἶναι τόνος, διότι δὲν ἔχουσι ἀξίαν τὰ
πράγματα, τὰ ὅποια ἐλέχθησαν, ἀλλ' ἡ ψυχὴ, τὸ ὅφος, ὁ τόνος, μὲ τὰ ὅποια ἔχουσι λεχθῆ· καὶ
διότι μῦθος, στίχος, λέξις καὶ πάντα γενικῶς τὰ στοιχεῖα καὶ μέσα τῆς ἐκφράσεως, ὅπως γεν-
νῶνται ἐκ τοῦ συναισθήματος τοῦ ποιητοῦ, οὕτω μὲ αὐτὸ συντήκονται καὶ συγχωνεύονται καὶ
ἀποβάλλουσι τὴν ὀλικότητά των. Εἰς αὐτὸ σθῆνουν καὶ ἐξαντλοῦνται, καὶ ἀναγεννᾶται μουσικὴ
καὶ ἄσμα. Ὁμοίως εἰρμός τόνου, ἀνεξαρτήτως πρὸς κάθε ἄλλην ἐπαφὴν καὶ μυθολογικὴν σχέ-
σιν, ὑπάρχει π.χ. εἰς Ἰλιάδ. Ζ μεταξὺ τῆς μελαγχολίας τῶν λόγων τοῦ Γλαύκου καὶ τῆς ἐπομέ-
νης συναντήσεως Ἐκτορος καὶ Ἀνδρομάχης. Ἡ ποίησις ὑπακούει εἰς αὐτὰς τὰς ἐσωτερικὰς
συμφωνίας ἐκ φυσικοῦ ἐνστικτοῦ καὶ ἀνάγκης ἀσυναισθήτως καὶ ἐκ θαύματος. Περισσότερα ἰδὲ
ἐν M. Valgimigli, Unità minori nella poesia dell' Iliade (Atti del R. Istit. Veneto di
scienze e lettere ed arti, τόμ. XCVIII).

ἐξείης πέτασαν παρὰ θῖν' ἄλός, ἦχι μάλιστα
λαίγγας ποτὶ χέρσον ἀποπλύνεσκε θάλασσα.
(94—95)

καὶ εἰς τοὺς ἄφρους καὶ τὰ διαυγῇ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ:
αἱ δ' ὅτε δὴ ποταμοῖο ῥόον περικαλλέ' ἴκοντο,
ἐνθ' ἦ τοι πλυνοὶ ἦσαν ἐπηετανοί, πολὺ δ' ὕδωρ
καλὸν ὑπεκπύρεεν μάλα περ ῥυπόωντα καθήραι,
(85—87),

κατόπιν ἕνας παλμὸς πέπλων:
σφαίρη ται δ' ἄρ' ἔπαιζον ἀπὸ κρήδεμνα βαλοῦσαι·
(100)

καὶ οἱ γυμνοὶ βραχίονες τῆς Ναυσικᾶς καὶ τῶν ἀμφιπόλων ὠφώνονται εἰς τὸ παίχνιδ
καὶ τὸν ἥλιον. Ἐντεῦθεν ἡ παραβολὴ τῆς Ναυσικᾶς πρὸς τὴν Ἄρτεμιν, παραβολὴ εἰς
τὴν ὁποίαν συγκεντρώνονται ὅλοι οἱ τόνοι τῆς ἡρέμου καὶ φωτεινῆς σκηνῆς:
οἷη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὖρεα ἰοχέαιρα,
ἦ κατὰ Τηϋγετον περιμήκετον ἦ Ἐρύμανθον,
τερπομένη κάπροισι καὶ ῥκείης ἐλάφοισιν·
τῇ δέ θ' ἅμα Νύμφαι, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο,
ἀγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ·
πασάων δ' ὑπὲρ ἦ γε κάρη ἔχει ἡδὲ μέτωπα,
ρεῖα τ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι·
ὥς ἦ γ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμῆς.
(102—109).

Β'.

ἡμεῖς τοι Τροίηθεν ἀποπλαγχθέντες Ἀχαιοί
παντοίοις ἀνέμοισιν ὑπὲρ μέγα λαῖτμα θαλάσσης,
οἴκαδε ἰέμενοι ἄλλην ὁδόν, ἄλλα κέλευθα,
ἦλθομεν· οὕτω πω Ζεὺς ἤθελε μητίσασθαι.
λαοὶ δ' Ἀτρεΐδew Ἀγαμέμνονος εὐχόμεθ' εἶναι
τοῦ δὴ νῦν γε μέγιστον ὑπουράνιον κλέος ἐστί.
(ι 259—264).

Γενικῶς ἡ συχνοτάτη ἔκφρασις «εὐχομαι εἶναι» ἰσοδυναμεῖ ἀπλῶς πρὸς τὸ
«εἶμι»¹, ἐδῶ ὅμως ἀνακτᾷ τὴν πρώτην καὶ γνησίαν σημασίαν τῆς (ὕψηλοφῶνως προκη-

¹ «Cette formule n'est guère dans la langue homérique, qu'une simple affirmation, sans aucune idée de jactance» (Pierron). Ὁ Zuretti ὅμως ἀποκλείει μὲν τὸν κομπασμόν, νομίζει ὅμως ὅτι εἰς τὴν ἔκφρασιν παραμένει «l'alto sentire di sè», «l'opinione della propria nobiltà», διὰ τὰ ὁποῖα τόσοι ζηλότυποι ἦσαν αἱ οἰκογένειαι καὶ αἱ πόλεις. Τὸ ὄνομα λαῶν τινων ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπερηφάνειαν, τὴν ἀσφαλῶς ὑπερβολικὴν, ἐπὶ τῇ ὑπεροχῇ τῆς φυλῆς των (πρὸς τὴν ὑπὸ τινων συσχέτισιν τῶν Ἀρίων πρὸς τὸ «ἀριστος»). Ὁ Ἕλληνας ἠσθάνετο ἑαυτὸν ἀνώτερον τοῦ βαρβάρου, ὁ Ρωμαῖος προετίμα νὰ εἶναι *civis romanus* ἢ βασιλεὺς ἄλλου λαοῦ, ἡ δὲ Κορινθία προετίμας νὰ νυμφευθῇ τὸν Γράκχον, ἀντὶ τοῦ Πτολεμαίου πρὸς Schiller, Tell. I, 2: des edeln Ibergs Tochter rühm ich mich und Liddell—Scott—Jones s.v. «mostly not of empty boasting, but of something of which one has a right to be proud». G. Steinkopf, Untersuch. zu d. Geschichte des Rühmes bei d. Griechen, Diss. Halle, 1937. M. Greindl, κλέος, κῆδος, εὐχος, τιμή, φάτις, δόξα, Diss. München, 1938. Frisk, G. Et. W. s.v. E. Schwyzer 679 A 6. E. Boisacq, Dictionnaire, s.v. Walde—

ρύττω, καυχῶμαι, μεγαλαυχῶ, κομμορρημονῶ· πβ. σανσκρ. óhate=«to (be able to) broast, that one is, brag», Liddell—Scott—Jones, καὶ ἄβεστ. aog=προκηρύττω ἐπισήμως)· ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐπομένου στίχου : «τοῦ δὴ νῦν κλέος μέγιστον» : ὁ Ὀδυσσεὺς θέλει νὰ ἐμπνεύσῃ σεβασμὸν εἰς τὸν Κύκλωπα : μὴ νομίσῃς ὅτι εἴμεθα μηδαμινοί, (πβ. «οὔτιδανοί», στίχ. 460).

Γ'.

αὐτὰρ τοὺς ἄλλους κλήρῳ πεπαλάσθαι ἄνωγον,
ὅστις τολμήσειεν ἔμοι σὺν μοχλὸν αἶφρας
τρίψαι ἐν ὀφθαλμῷ, ὅτε τὸν γλυκὺς ὕπνος ἰκάνοι.
οἱ δ' ἔλαχον τοὺς ἄν κε καὶ ἦθελον αὐτὸς ἐλέσθαι,
τέσσαρες, αὐτὰρ ἐγὼ πέμπτος μετὰ τοῖσιν ἐλέγμην·
ἐσπέριος δ' ἦλθεν καλλίτριχα μῆλα νομεύων.

(ι 331—336).

Τὸ ἐπίθετον «καλλίτριχα», ἀλλοῦ κοσμητικόν, ἀνακτῆ ἐδῶ δλην τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν τοῦ λυτρούμενον ὑπὸ τῆς ποιήσεως : ὁ ποιητὴς σκέπτεται ἤδη, ὅτι ἀκριβῶς χάρις εἰς τὰ μακρὰ καὶ πυκνὰ μαλλιά τῶν κριῶν θὰ σωθῇ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ οἱ σύντροφοί του.

Δ'.

καὶ τότε δὴ μιν ἔπεσι προσηύδων μελιχίοισιν·
«Κύκλωψ, εἰρωτᾷς μ' ὄνομα κλυτόν; αὐτὰρ ἐγὼ τοι
ἐξερέω· σὺ δέ μοι δὸς ξείνιον, ὥσπερ πέστης·
Οὔτις ἔμοι γ' ὄνομα. Οὔτιν δ' ἐμέ κικλήσκουσι
μήτηρ ἡδὲ πατήρ ἢ δ' ἄλλοι πάντες ἑταῖροι.»

(ι 363—7)

Τὸ ἐπίθετον «κλυτόν» ἐδῶ δὲν εἶναι συμβατικόν : περίφημον εἶναι τὸ ὄνομά μου : Οὔτις

Ε'.

τὸν δ' αὖ Ἀντήνωρ πεπνυμένος ἀντίον ἦδ' α·
«ὦ γύναι, ἦ μάλα τοῦτο ἔπος νημερτές ἔειπες·
ἦδη γάρ καὶ δεῦρο ποτ' ἦλυθε δῖος Ὀδυσσεύς,
σεῦ ἔνεκ' ἀγγελίης, σὺν ἀρηιφίλῳ Μενελάῳ·
τοὺς δ' ἐγὼ ἐξείνισσα καὶ ἐν μεγάρῳσι φίλησα,
ἀμφοτέρων δὲ φυὴν ἐδάην καὶ μῆδεα πυκνά».

(203—208)

Τὸ ἐπίθετον «ἀρηιφίλος», ἀλλοῦ στερεότυπον, ἐδῶ λυτροῦται ὑπὸ τῆς ποιήσεως : ὁ παλαιὸς διπλωμάτης Ἀντήνωρ ὁμιλεῖ μὲ τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν ἐθιμοτυπίαν τοῦ διπλωματικοῦ πρωτοκόλλου. Δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Πάριδος ἀναφέρεται ἄνευ ἐπιθέτου ! (253)

Hofmann L. Etym. W. s.v. voveo. Walde—Pokorny, Vergl. Wört. Ind., 110. Leumann, Hom. Wörter Basel, 1950, εὐχραι. P. Chantraine, Gramm. Homérique I, 358. Rothe, ἐν KZ, 19, 220. Curtius, Grundz. d. Griech. Etym. 702. Vanižek, Griech.—Lat. Etym. W. Leipzig, 1877, 262. Thomas, ἐν Cl. R. 14, 63.

ΣΤ'.

Ἄτρεϊδῃ κύδιστε, ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγάμεμνον,
 ἔν σοί μὲν λήξω, σέο δ' ἄρξομαι οὖνεκα πολλῶν
 λαῶν ἔσσι ἄναξ καὶ τοι Ζεὺς ἐγγυάλιξε
 σκῆπτρον τ' ἡδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσι βουλευῇσθα.
 τῷ σε χρή περὶ μὲν φάσθαι ἔπος ἡδ' ἐπακοῦσαι
 κρηῆναι δὲ καὶ ἄλλω, ὃ τ' ἄν τινα θυμὸς ἀνώγη
 εἰπεῖν εἰς ἀγαθόν. σέο δ' ἔξεται ὅτι κεν ἄρχῃ.
 αὐτὰρ ἐγὼν ἑρέω, ὥς μοι δοκεῖ εἶναι ἄριστα.
 οὐ γάρ τις νόον ἄλλος ἀμείνονα τοῦδε νοήσει
 οἷον ἐγὼ νοέω, ἡμὲν πάλαι ἡδ' ἔτι καὶ νῦν,
 ἔξ ἔτι τοῦ, ὅτε, διογενὲς, Βρισηίδα κούρην
 χωσμένου Ἀχιλλῆος ἔβης κλισίῃθεν ἀπούρας
 οὔτι καθ' ἡμέτερόν γε νόον· μάλα γάρ τοι ἐγὼ γε
 πολλ' ἀπομυθεόμην· σὺ δὲ σῶ μεγαλήτορι θυμῷ
 εἴξας ἄνδρα φέριστον, ὃν ἀθάνατοί περ ἔτισαν
 ἡτίμησας· ἑλὼν γὰρ ἔχεις γέρας! ἄλλ' ἔτι καὶ νῦν
 φραζώμεσθ' ὥς κέν μιν ἀρεσσάμενοι πεπιθώμεν
 δῶροισίν τ' ἀγανοῖσιν ἔπεσσί τε μελιχίοισι.

(96—113)

Ἐδῶ ὁμιλεῖ ὁ Νέστωρ κατὰ τὸ παρατεθὲν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος γεῦμα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου οἱ τοὶ θὰ ἐσκέπτοντο μὲ ἄνεσιν, καθὼς καὶ μὲ λεπτότητα καὶ σεβασμὸν πρὸς τοῦτον, περὶ τῶν ληπτέων μέτρων διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς κρίσιμου καταστάσεως, εἰς ἣν εὐρίσκοντο οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν συνεπίεξ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Ἀχιλλέως ἐκ τοῦ πολέμου ἡττάν των. Ἡ στιγμή εἶναι πολὺ λεπτή, διότι πρέπει ὁ Νέστωρ μὲ μεγάλην ἐπιδεξιότητα νὰ κάμῃ τὸν Ἀγαμέμνονα νὰ ἀντιληφθῇ, ὅτι πταίει καὶ πρέπει νὰ προβῇ εἰς παραχωρήσεις, διὰ νὰ συμφιλιωθῇ μὲ τὸν Ἀχιλλέα. Ὁ λόγος οὗτος εἶναι θαυμαστικὸς καὶ ἀντάξιός τῆς ἐπὶ συνέσει φήμης, ἣν ἡ παράδοσις δίδει εἰς τὸν Νέστορα. Εἰς τὴν κρίσιμον λοιπὸν στιγμήν ταύτην, καθ' ἣν οὗτος, βαθὺς γνώστης τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, πρόκειται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ ζητήματος καὶ μάλιστα νὰ προφέρῃ τὴν φοβερωτέραν λέξιν («Βρισηίδα»), τὸ ἐπιθετὸν «διογενὲς» (=βλαστάρει τοῦ Διὸς) ἀνανεώνει τὴν ἔκφρασιν τοῦ σεβασμοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλων λέξεων τοῦ λόγου τούτου ἡ σκόπιμος χρήσις εἶναι φανερά, τιμητικῶν ἐκφράσεων καὶ φιλοφρονημάτων, τὰ ὅποια οὗτος σκορπίζει ἀφειδῶς οὕτως, ὥστε ὁ Ἀγαμέμνων νὰ πλῇ εὐκολώτερον τὸ πικρὸν ποτήριον: α) τὸ ὑπερθετικὸν «κύδιστε»· β) πολλῶν λαῶν ἔσσι ἄναξ· γ) ἐγγυάλιξαι θέμιστας (=εἶσαι βασιλεὺς πολλῶν νόμιμος, διότι ἡ ἐξουσία σου προέρχεται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸν Δία)· δ) ὁ κοινοβουλευτικώτατος στίχος «Ἄτρεϊδῃ κύδιστε, ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγάμεμνον»· ε) ἡ χρήσις τῶν μονοσυλλάβων, τὰ ὅποια δεικνύουσιν, ὅτι ὁ Νέστωρ φοβεῖται νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ὀδυνηρὸν σημεῖον¹· στ) ὁ βραδὺς

¹ Διὰ τὴν σκόπιμον χρῆσιν τῶν μονοσυλλάβων πβ.

ἢ ῥα νύ μοι ποτε καὶ σὺ δυσάμμορε φίλταθ' ἐταίρων

(T 315),

ἔνθα τὰ μονοσύλλαβα ἐκφράζουσι τὴν δυσκολίαν τῆς διατυπώσεως τῆς σκέψεως τοῦ Ἀχιλλέως εἰς τὴν πλήμυραν τοῦ πόνου.

γῆρας· καὶ δὲ νῦ τῷ γε πατὴρ τοιόσδε τέτυκται

(X 420),

ἔνθα διὰ τῶν μονοσυλλάβων ἐκφράζονται οἱ λυγμοί, ἡ σπασμωδικὴ ὁμιλία τοῦ κλαίοντος Πριάμου.

ρυθμός τοῦ στίχ. 105· ζ) ἡ θέσις τοῦ κολακευτικοῦ ἐπιθέτου («διογενὲς») πρὸ τῆς φοβερᾶς λέξεως (Βρισηίδα), τὴν ὁποίαν μάλιστα λέγει με φευγαλέον τρόπον, παρεπιπτόντως ¹. Παρατήρει ἐπίσης, ὅτι ὁ Νέστωρ με μεγάλην τέχνην δὲν λέγει ρητῶς εἰς τὸν Ἀγαμέμνονα, τί πρέπει νὰ κάμῃ, ἀλλὰ προτείνει ἀπλῶς τὴν γνώμην του με γενικὸν τρόπον, δηλ. κάμνει ἀπλῶς τὸν Ἀγαμέμνονα ν' ἀντιληφθῇ τὸν ἀκολουθητέον δρόμον.

Ζ'.

Ἰλιάδος I 225—306

Καὶ εἰς τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Ὀδυσσεώς, ὁ ὁποῖος ἐκίνησε τόσον ἐνθουσιασμόν εἰς τοὺς ἀρχαίους, ὥστε νάχαρκτηρίζηται πρότυπον ρητορικῆς (πβ. Quintil., X, 1, 47,) τὸ στερεότυπον ἐπίθετον «διογενής», τιμητικὸν τῶν βασιλέων, ἀνακτᾶ τὴν πρώτην σημασίαν του, ὅπως τὸ «διοτρεφής» τοῦ στίχ. 106, χρησιμοποιούμενον ὑπὸ τοῦ πανούργου Ὀδυσσεώς εἰς μίαν πολὺ κρίσιμον στιγμὴν τοῦ λόγου του. Καὶ εἰς τὸν λόγον τοῦτον, ὡς καὶ τὸν τοῦ Νέστορος, παρατηρεῖ τις τὴν μεγάλην περίσκεψιν, μεθ' ἧς προχωρεῖ ὁ ρήτωρ.

Η'.

Ναυσικάα, θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἀλκινόοιο
εἰμι δ' ἐγὼ θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἀλκινόοιο
Ναυσικάα, θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἀλκινόοιο
(ζ 17, 196, 213)

Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι στερεότυποι στίχοι εἶναι ἐδῶ λυτρωμένοι ὑπὸ τῆς ποιήσεως καὶ διὰ τοῦτο ἔχουσι διάφορον σημασίαν· ὁ α'. εἶναι στίχος ῥαψωδικῆς παρουσιάσεως προσώπου, δηλ. μία ρυθμικὴ κίνησις πλήρης, ὁλόκληρον δακτυλικὸν ἑξάμετρον, τὸ ὁποῖον συνοδεύει καὶ παρουσιάζει πρόσωπόν τι (πβ. Ἀνδρομάχη, θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἡέτιωνος, Ζ 395, καὶ τὰ leit-motive μουσικῶν ἔργων, ἔνθα ἐν καὶ τὸ αὐτὸ μουσικὸν θέμα, μοτίβο, προηγείται ἐπὶ τῆς σκηνῆς προσώπου τινὸς ἢ συνοδεύει τοῦτο), διὰ τοῦ β' στίχου ἡ Ναυσικᾶ θέλει νὰ παρουσιάσῃ ἑαυτὴν ὡς σπουδαῖον πρόσωπον ², ἀπαντῶσα εἰς

νηπύτι· οὐδὲ νύ πώ περ ἐπέφρασ' ὅσον ἀρείων

(Φ 410),

ἔνθα ἡ Ἀθηνᾶ ἐρεθίζει διὰ τῶν μονοσυλλάβων τὸν Ἄρη διὰ τὴν ταπεινωτικὴν ἡττάν του·

τίπτε με, Πηλέος υἱέ, ποσὶν ταχέεσι διώκεις
αὐτὸς θνητὸς ἐὼν θεὸν ἄμβροτον; οὐδὲ νύ πώ με
ἔγνων, ὡς θεὸς εἰμι, σὺ δ' ἀσπερχές μενεαίνεις.
ἦ νύ τοι οὔτι μέλει Τρώων πόνος, οὓς ἐφρόδησας
οἳ δὴ τοι εἰς ἄστν ἄλιν, σὺ δὲ δεῦρο λιάσθης
οὐ μὲν με κτενέεις, ἐπεὶ οὐ τοι μόρσιμός εἰμι.

(X 8—13),

ἔνθα ἡ ἐπιμονὴ τῶν μονοσυλλάβων ἐκφράζει εἰρωνεῖαν καὶ ἐμπαιγμόν.

¹ Π6. Πλάτωνος Φαίδωνα, 116: «νῦν οὖν (οἷσθα γὰρ ἃ ἤλθον ἀγγέλλων) χαῖρέ τε καὶ πειρῶ ὡς ῥᾶστα φέρειν τὰ ἀναγκαῖα», ἔνθα τὸ σοδαρώτερον (ἢ εἰθισις ὅτι ἤλθεν ἡ ὥρα τοῦ δῆλητηρίου) λεγόμενον παρεπιπτόντως, ἀκροθιγῶς, ἀπαβάλλει ἤχον καὶ χρῶμα.

² Ὁ Ὀδυσσεὺς δηλ. θέλει νὰ εἴπῃ εἰς τὴν Ναυσικᾶν, ὅτι εἶναι μέγα πρόσωπον· ἀλλ' εἰς ξένῃν χώραν, ἄνευ μαρτύρων, γυμνός, πῶς νὰ τὸ ἀποδείξῃ (καὶ νὰ τὸ ἀποδείξῃ ἀμέσως); Προσποιούμενος λοιπόν, ὅτι κατέχεται ὑπὸ θαυμασμοῦ διὰ τὸ κάλλος τῆς Ναυσικᾶς, παραβάλλει τὸν

τὸ τοῦ Ὀδυσσέως «πολὺς δέ μοι ἔσπετο λαὸς» (ζ 164), δι' οὗ λέγει οὗτος εἰς τὴν Ναυσικᾶν, ὅτι εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πολυάριθμον στρατὸν (ἄρα ἦτο βασιλεύς!), εἰς δὲ τὸν γ' στίχον αἱ ἀμφίπολοι, τὰς ὁποίας ἐκάλεσεν ἡ Ναυσικᾶ νὰ σταματήσωσι (στήτέ μοι ἀμφίπολοι, πόσε φεύγετε φῶτα ἰδοῦσαι; ζ 199: ποῦ φεύγετε, μόνον διότι εἴδετε ἕνα ἄνθρωπον;) λέγουσιν ἐνθαρρύνουσαι ἀλλήλας: «νὰ σταματήσωμεν, νὰ ὑπακούσωμεν' ἡ Ναυσικᾶ τὸ διέταξεν, ἡ βασιλόπαις!».

θαυμασμόν του μὲ ἐκεῖνον, ὃ ὁποῖος τὸν κατέλαβε παρὰ τὸν βωμόν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐν Δήλῳ, καί, παρεμπιπτόντως δῆθεν, προσθέτει, ὅτι εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ μέγαν στρατὸν. Καὶ ἡ Ναυσικᾶ λοιπὸν ἀπαντῶσα λέγει, ὅτι καὶ ἐκείνη εἶναι σπουδαῖον πρόσωπον, βασιλόπαις! Ἰδ. Ἰ. Σκαρδάση, Περὶ ῥητορικῆς καὶ Ὁμήρου («Πλάτων», τευχ. 21, σ. 58 κ.ε.).